

Aina Moll

LA NOSTRA LLENGUA

Segona edició

EDITORIAL MOLL
MALLORCA
1994

Col·lecció TOMIR n.º 15

IX. Dialectes i llengua estàndard

Efectivament, en tots els programes de *La Nostra Llengua* que seguiren, vaig procurar parlar sempre en registre formal de nivell mitjà –com si diguéssim, en vestit de carrer, no d'anar mudada ni d'estar per casa–, que considerava molt més adequat que el nivell col·loquial que havia fet servir fins llavors. Aquest registre de català formal o català “estàndard” implica sobretot l'ús de l'article *el, la*, però té també altres característiques, que comentarem més endavant.

Més d'una vegada m'escapava qualche article salat, o pronunciava qualche vocal a la barcelonina. És que la manca de pràctica del registre formal parlat fa que, fins i tot els qui sabem parlar català en diferents dialectes, que xerrem mallorquí a Mallorca, menorquí a Menorca, barceloní a Barcelona i valencià a València, i escrivim amb tota naturalitat en registre formal, quan hem de parlar sense papers tenim dificultat a mantenir el català de la nostra illa amb les formes gramaticals pròpies del “nivell alt” i la “modalitat estàndard” de la llengua. Crec, però, que aquestes “ensopegades” serviren d'ajuda als telespectadors, per comprendre que les dificultats d'adaptació al registre formal són degudes a manca de costum, no a una “deformació” del mallorquí.

Sobretot, interessa que quedi ben clar que emprar en les situacions formals l'article literari i les altres característiques del català general o "estàndard", que és el propi del nivell alt, no és menysprear la llengua de Mallorca. Al contrari, és recobrar-la per a tots els usos, tal com s'havia fet tradicionalment fins que el castellà li va prendre el lloc en els usos públics i altres situacions altes de la relació social. Això ho tenia molt clar Mossèn Alcover, que emprava amb una gràcia extraordinària el registre col·loquial mallorquí a les rondalles i els escrits satírics (com els que publicava a l'*Aurora* amb el nom d'*En Revenjoli*), però usava sempre l'article formal quan escrivia sobre temes culturals o d'Església, i fins i tot en les cartes amistoses i familiars: ara mateix, l'Ajuntament de Manacor acaba de publicar el seu *Epistolari familiar. I (1896-1911)* -d'abans, per tant, de les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans-, on trobam moltes formes d'ortografia antiga, però cap article "salat".

És ver, però, que en aquest nivell alt, propi de l'ús públic, hi ha poques diferències entre el mallorquí, el menorquí i l'eivissenc, o entre qualsevol d'ells i el barceloní o el valencià. En totes les llengües de cultura, el nivell col·loquial resulta molt diferent d'un dialecte a l'altre, mentre que el nivell formal és molt més unitari. Fins i tot es pot dir que a nivell baix o col·loquial una llengua té moltes modalitats dialectals, mentre que a nivell alt té una sola modalitat, que no es correspon amb cap dialecte determinat i que serveix per a tots. A nivell alt, doncs, no hi ha *dialectes*, sinó *accents dialectals*.

Això s'explica perquè el llenguatge familiar serveix sobretot per a ús privat -per comunicar amb la gent del nostre barri o del nostre poble-, s'aprèn de viva veu en família i no s'ensenya a l'escola ni s'escriu (tret dels casos excepcionals de les rondalles o de cartes familiars). I en canvi el llenguatge formal serveix per comunicar amb tots els qui coneixen la mateixa llengua, encara que parlin dialectes diferents o siguin estrangers; és el llenguatge que s'aprèn a l'escola i s'empra en els actes públics i en pràcticament totes les relacions escrites.

En totes les llengües hi ha diferències entre els registres col·loquials i l'estàndard

Molta gent de les Balears creu que entre les modalitats illenques i el català general hi ha més diferència que entre els dialectes castellans i el castellà que aprenem a l'escola. Però van errats. Les diferències entre el registre col·loquial i el formal no són tan grans, ni de molt, en el català com en el castellà o el francès. Si no ens n'adonam, és perquè d'aquestes llengües en coneixem precisament la modalitat estàndard, i no les dialectals.

Per això m'ha semblat interessant reproduir dos fragments de rondalles andaluses que ja va reproduir Francesc de Borja Moll, juntament amb mostres de Soria i de Santander, en la seva conferència inaugural dels cursos de llengua catalana 1978-79 organitzats per l'Obra Cultural Balear, que duia el títol *Llengua o dialecte? Català o mallorquí?*, i que després va ser publicada amb el patrocini del Consell General Interinsular de les Illes Balears i repartida gratuïtament, a milers d'exemplars.

Aquestes rondalles les recollí, de boca de gent nascuda al territori on li eren contades, el folklorista californià Aurelio M. Espinosa, i les va transcriure en les modalitats dialectals corresponents, tal com va fer Mossèn Alcover amb les nostres *Rondaies*.

a) Text de Sevilla:

Este era un probe pare que tenía tre hijo, y lo tre eran colillero y vagamundo. Y ya staban tan probe que un día dijo er mayó a su pare: -Pare, nosotros no vamo a vé que suerte tenemos por ai. Ya gorveremo argún día a vé si lo encontramos muerto o vivo o qué. Y se marcharon aquello por mundo. Güeno, pue se fueron, ¿sabe uté? Y ar llegó ande había tre vereda dijo er mayó: -Yo vi a cogé por esta vereda-, y cogió por la de la derecha y se fue. Y entonces er segundo dijo: -Yo vi a cogé por esta- y se fue por la der medio. Güeno, pué ya er menó no tuvo má remedio que cogé por la vereda de la izquierda.

Vaig mostrar aquest fragment de rondalla per la pantalla de televisió, però no vaig intentar llegir-lo, perquè el text dialectal, llegit per un sevillà, hauria sonat com a sevillà pur, perfectament comprensible per

als andalusos, mentre que llegit segons la norma estàndard castellana (“pare, nosotros no vamos... algún día gorveremo...”) resulta una aberració, i els mateixos sevillans tendrien dificultats per reconèixer-lo: els plurals andalusos sense -s són diferents dels singulars, i els que no som andalusos no els sabem fer; l'article *er* i les formes col·loquials *gorveremo* per “volveremos”, *güeno* per “bueno”, *ande* per “donde”, etc., resulten raríssimes a nivell formal, i difícils d'entendre per a un foraster. No és estrany, per tant, que els sevillans parlin andalus pur entre ells, però escriguin en castellà estàndard, i que adoptin aquesta modalitat per parlar en públic o amb forasters –encara que amb un accent andalus que és marca d'identitat i que tothom reconeix a l'instant.

b) Text de Granada:

Eran do compadre, uno pobre y otro rico, y la mujé der pobre se enfermó y tuvo que í a pedile cincuenta duro ar rico. Y aqué se lo prestó. Y entonces er pobre pa no pagale a su compadre le decía a su mujé cuando venía aqué a cobrale que le dijera que no staba en casa. Y er rico ya staba mu enfadado de vé que su compadre nunca staba en casa. Y un día fue er pobre y buscó do conejo iguale y fue y le dijo asu mujé: –Mía que ya mi compadre stá mu enfadado y cuarquié día va a venía preguntá por mí. Aquí traigo esto do conejo. Yo me voy ar bosque con unoy er otro lo vi a dejá aquí y cuando venga mi compadre le ices que vas amandá er conejo a buscame y entonces vengo yo con el otro y hacemos cré a mi compadre que er conejo hace mandao...

Sense saber andalus, llegint els dos texts arribaríem a la conclusió que són escrits en el mateix dialecte, ja que tenen en comú característiques molt importants: la manca d's en posició final, (encara que trobam *ices* i *vas* en el text de Granada) i també de *r* en posició final (*mayó*, *menó*; í, per “ir”, *cré* per “creer”, o *cogé*, que figura en els dos texts), *r* en lloc de *l* davant consonant (*gorveremo*, *cuarquié*, i les formes de l'article: *er conejo*, *er rico*, *ar llegá*, *der medio* –però *el* davant vocal: *el otro*); etc.

També hi trobam detalls que indiquen modalitats diferents del mateix dialecte: el text de Sevilla diu *probe* i el de Granada *pobre* (com a molts llocs de Mallorca es diu “probe”, “prebe” o “pradi” i a Menorca només “pobre, pebre, padrí”); el de Sevilla diu *pare* i el de Granada

compadre, i segurament hi ha altres diferències que no es noten en l'escriptura, i que un andalus de Sevilla no llegiria igual que un de Granada.

Perquè aquests textos no responen a un sistema ortogràfic i dialectal propi per representar el dialecte: simplement, s'hi transcriuen els mots “tal com sonen” segons el sistema estàndard castellà i seguint les seves regles d'accentuació: *mía*, per exemple, és transcrit com si fos el possessiu femení, perquè “sona” així la forma verbal *mira*.

El llenguatge de nivell alt no perjudica gens el col·loquial

Ara bé, de la mateixa manera que el castellà estàndard no perjudica per res els usos col·loquials andalusos, el recobriment del català per a l'ús públic no representa cap perjudici, ni cap disminució de l'ús actual del mallorquí, menorquí i eivissenc que empram cada dia. Només hem d'acudir a la modalitat de registre alt de la llengua en els casos en què durant molt de temps hem acudit al castellà.

Precisament, un dels símptomes clars de la anormalitat lingüística de les terres de llengua catalana, és la manca de capacitat de passar del registre col·loquial al formal, que tenim encara els qui parlem en públic: a Mallorca, en els debats parlamentaris, en discursos de batles i autoritats en general, en mitins polítics i en moltes classes de batxillerat i universitàries, s'empra l'article salat amb tota naturalitat, cosa que no haurien fet mai els nostres avantpassats de la Cort del Rei de Mallorca, ni de l'Estudi General –que era la Universitat de Mallorca.

Els nostres mitjans de comunicació –ràdio i televisió– fan un esforç importantíssim per emprar la llengua en el registre formal adequat, però no sempre ho aconsegueixen. I quan ho aconsegueixen, una part del públic no ho sap apreciar, perquè no coneix el registre alt de la seva pròpia llengua.

Els dialectes i la llengua estàndard

Consti, però, que aquesta mancança no és exclusiva dels illencs. El registre col·loquial de la província de Barcelona o de València també

presenta diferències importants respecte del nivell formal. Per exemple, En Lluís Llach canta:

“No esperem que l'arbre *dongui* fruit sense *podà'r*”,

quan a Mallorca diríem:

“No esperem que *s'obre* doni fruit sense *podal-ló*”

i en registre estàndard tots hem de dir (cadascú amb el seu accent):

“No esperem que *l'arbre doni* fruit sense *podar-lo*”.

Un altre exemple: A totes les terres de llengua catalana, la gent ha resat durant segles dient “venga a *nosaltres* el vostre sant regne” i “pregau (o “pregueu”) per *nosaltres* pecadors”. Però a nivell col·loquial, *nosaltres* té una multitud de formes diferents, segons els dialectes: a Mallorca deim *noltros*, a Menorca *noltrus*, a Eivissa *naltrus* i en altres llocs *nantres*, *natres*, *nantrus*, *naltris*, *nantris*, *nusaltrus*, *nosatros*, *mosatros*, *moatros*, etc. –el Diccionari Alcover-Moll duu una trentena de formes diferents. Per això és absurd que hi hagi mallorquins que pensin que s'ha de dir *noltros* fins i tot en actes solemnes, o que un grup de senyores conegudes popularment com a “ties Maries” amargàs la vida del President pre-autonòmic de València, senyor Albinyana, cridant a cor *mosatros!* cada vegada que ell deia *nosaltres* en un discurs solemne.

Cada dialecte coincideix en certes coses amb el català estàndard, i se'n diferencia en altres coses. Així, les formes insulars dels verbs *tenir* i *venir* són les que tothom ha de conèixer com a registre formal, mentre que a Barcelona diuen *tindre* i *vindre*. En canvi, el nostre verb *sebre* és en registre formal *saber*, que és la forma corrent en el valencià (encara que a certs llocs d'aquell territori i a la franja d'Aragó es diu *sabre*); a Catalunya es troba *saber*, però més freqüentment *sapiguer*.

És a dir, que la gran majoria de la gent de Catalunya i del País Valencià pateix el mateix problema que la de les Balears. I, naturalment, l'ús que ells fan de la llengua presenta les mateixes anomalies que el nostre. Salvant honroses excepcions, al Parlament de Catalunya els diputats parlen amb el mateix registre lingüístic que en una conversa d'amics, i la majoria de professors s'expressen a classe en registre

col·loquial barceloní, tarragoní o lleidatà, en lloc d'emprar el registre de llengua estàndard. Allà també els mitjans de comunicació han fet un esforç importantíssim, i ajuden molt a la normalització. Però TV3, per exemple, no és sempre un bon model de llengua d'ús públic, perquè moltes vegades fa servir com a normals expressions pròpies del nivell col·loquial barceloní.

En canvi, els diputats i els professors universitaris andalusos, aragonesos o castellans segueixen amb tota naturalitat el mateix model d'estàndard castellà –amb l'accent del seu dialecte, això sí–, i el llenguatge de la ràdio i la televisió espanyola, encara que té defectes, és molt més regular que el nostre.

Ens falta l'aprenentatge escolar

Això és molt natural, perquè ells han tingut una ensenyança normal de la seva llengua a l'escola, i nosaltres no. I en totes les llengües de cultura el registre de llengua estàndard s'adquireix a l'escola: els infants hi aprenen de llegir i d'escriure i el van perfeccionant amb les seves lectures i la seva formació cultural.

A Catalunya la situació és millor que aquí, perquè no hi ha tants d'analfabets en la llengua del país com a les illes, però encara els queda molt de camí per fer, fins que puguin dir que estan en situació normal. Segons el padró de 1986, de cada cent catalans, trenta-dos saben escriure en català, mentre que a les Balears el mateix any només en saben setze de cada cent, i a València només vuit.

I què hem de fer per progressar cap a una situació normal?

Naturalment, assegurar els puntals indispensables de tota llengua de cultura: el seu ús normalitzat a l'escola –que haurem de completar amb una oferta abundant de cursos d'adults–, en els mitjans de comunicació i en la relació pública, oficial i no-oficial.

En tots aquests camps som encara molt lluny de la normalitat, però hem millorat considerablement aquests darrers anys. Es tracta, per tant, de procurar entre tots accelerar el procés.